

ROZHOVOR

ORNITOLOG
TOMÁŠ GRIM
„NEJŠKODLIVĚJŠÍ
PŘEDSTAVA O PŘÍRODĚ?
ŽE LES JE TA JEDINÁ
SPRÁVNÁ PŘÍRODA.“

BIZARNÍ NÁZOR? ŽE KLIMA MÁ BÝT STABILNÍ

Populární publicista, oceňovaný fotograf, cestovatel, ornitolog i jeden z nejcitovanějších vědců světa, který ovšem z akademického prostředí před šesti lety zběhl na volnou nohu. Profesor **TOMÁŠ GRIM (50)** byl v 85 zemích a na svých cestách za ptáky strávil sedm let života. Je spoluautorem knihy o kukačce, která získala britskou cenu Nejlepší ptačí kniha roku. *Reflex* s ním hovořil nejen o ptácích, ale i o ochraně přírody, falešném poplachu kolem změny klimatu, a především potřebnosti regulace invazních druhů.

TEXT KATEŘINA KADLECOVÁ FOTO TOMÁŠ GRIM

Tomáš Grim loni za tento snímek kavky obecné získal 1. místo v kategorii Ptáci. S dalšími fotografiemi dosáhl i na 1. místo v kategorii Zvířata ve svém prostředí a několik dalších ocenění na Czech Nature Photo 2023.

„VYSAZENÝ STROM
NENÍ ŘEŠENÍ
PROBLÉMU, ALE
PŘILÉVÁNÍ OLEJE
DO OHNĚ.“

FOTO LIBOR VAJENBÄCHER

První městské – a druhé historické – zahníždění výřečka malého v Česku se stalo zoologickou senzací roku 2021; přilákalo rekordní počet pozorovatelů z celé republiky. Snímky dokumentující tuto událost získaly v soutěži *Czech Nature Photo* Speciální cenu *Czech Photo* za mimořádný projekt (2022).

O tom, že s invazní husicí nilskou si není radno zahrávat, svědčí mimo jiné i její neuvěřitelné zimní zahníždění ve středomoravském Majetíně: samice začala snášet jen několik dnů před štědrým večerem. Polovina mláďat přežila.

Sptáky je dlouhodobě spojena spousta problémů. Jejich rychlý úbytek co do druhů i počtu jedinců, jejich úmrtí na drátech elektrického vedení, úmyslné trávení dravců... Co vás osobně v souvislosti s ptáky nejvíc trápí?

Nejspíš to, že jsme si sice už uvědomili, že je máme chránit, ale děláme to často úplně nesmyslným způsobem. Řešíme různé podružnosti místo palčivějších problémů tady a teď. **Těmi problémy zřejmě nemyslíte přikrmování ptáků v zimě ani to, zda jsou pro ně vhodnější lojové koule, nebo slunečnicová semínka.**

Nejlepší je samozřejmě vůbec nic. Přikrmovat by se mělo mnohem méně a méně často, než se děje, a určitě ne celoročně. Hlavní je, aby se zabránilo epidemiím ptačí trichomonózy, krmítkové nákazy. Přikrmování je malý problém, ale zase snadno a okamžitě řešitelný. **Jednoduše bychom to neměli přehánět, abychom nezvyšovali konkurenceschopnost jen některých ptačích druhů a neznevýhodňovali druhy držící se v lese, co na zahradu nezaletí?**

Přesně tak. Dost podstatný průsvih byl doložen v Anglii, kde ko-

ňadry a modřinky, které jsou lepší rváči, přiletí na krmítka a urvou si žvanec, a naopak sýkory babka a lužní na krmítka nepřijdou, a pokud ano, dostanou od koňader a modřinek po zobáku a letí pryč s prázdnou. Nůžky mezi sýkorčímí populacemi se tak dál rozevírají, populačně už přirozeně vzácnějších babek a lužek ještě více ubývá, první z nich se dokonce na britských ostrovech dostala nedávno mezi ohrožené druhy. Vinou přikrmování ubylo i zvonků zeletých a pěnkav obecných. Krmítka jsou solidním příkladem toho, jak chceme pomoci a v dobré víře nevědomky spustíme desítky nebo stovky dalších vlivů, o kterých nás vůbec nenapadne uvažovat. Takový efekt nikoli motýlích, ale pěnkavích křídel.

A další podobný problém?
CO, jehož hodnoty potřebujeme snížit nebo zafixovat. Tudiž naprosto slabomyslně – poněvadž bez uvažování všech důsledků – řekneme, že letecká doprava je špatná, takže by se nemělo létat na dovolenou do Brazílie, ale jezdit vlakem na Lipno. Důsledek takového rozhodnutí? Přímou aktivně poškodíme přírodu. V tropech národní parky a chráněná území existují jen na papíře; jediným skutečným prostředkem ochrany přírody je

rezervace, zpravidla soukromá, s lodgi, ubytovnou pro turisty. Ti přijedou, vypláznou za den sto, dvě nebo i pět set dolarů a jen díky jejich podpoře jsou ta místa reálně chráněná. Jakmile zrušíte ekoturismus, zrušíli jste divokou tropickou přírodu. **Upozorňoval jste na tenhle jev na případě Madagaskaru, kde se během covidu tamní strážci národního parku vrátili kvůli nedostatku peněz k pytláctví, jež provozovali před tím, než je národní park najal...**

Na Madagaskaru jsem viděl ekologickou katastrofu dotaženou do extrému; z pětáosmdesáti zemí, jež jsem navštívil, jsem nikde nespatriil nic horšího, a to ani na Novém Zélandu, kde jsme báda-li a který je učebnicovou ukázkou katastrofy dotažené do hořkého konce. Černobílý kontrast mezi národními parky se zachovalou přírodou a jejich totálně zdevastovaným okolím... Nejlepšími strážci – a teď už mluvím jen o tropech – jsou bývalí pytláci, jsou to profíci a o přírodě vědí všechno. Ale pokud nemají příjem z ochrany přírody, musejí živit rodinu jinak. Má-li Západ touhu zachovat divokou přírodu, musí do ní investovat – neúčinněji prostřednictvím ekoturismu.

Jak rozumné je vykupování území s mokřady a jejich přeměna na ptačí rezervace? Nedávno se díky České společnosti ornitologické u veřejnosti velmi rychle vybraly peníze na ptačí park Zbudovská blata u Českých Budějovic, jen za pět dní přišly na účet ČSO tři milióny korun...

To je skvělé! Vykupování pozemků pro tvorbu ptačích území je prioritou číslo jedna ochrany ptáků u nás – podobně jako záchrana různých zemědělsky nepoužitelných úhorů pro motýlí rezervace. Sám se řídim pravidlem „Pět procent mého ročního příjmu půjde na charitu“ – a po zralé úvaze skoro vše sypu do výkupu pozemků. V Česku bohužel vládne až absurdní šetřilkovství a pokrytectví – když mi známý u piva řekne, že na dobročinnost nemá peníze, a pak jde zaplatit svůj tučný účet, vraždil bych. Poslat i pár stovek za rok je mnohem lepší než neposlat nic.

A co je třeba dělat dál?
Desítky, nebo spíš tisíce velkých i malých kroků, od snižování zhoubné intenzifikace zemědělství po lepší třídění odpadů; taková *collateral help*, která pomůže tady maličko, tady víc. Vliv člověka je samozřejmě všude, tomu se nevyhneme ani v Antarktidě, ale

NEJLEPŠÍMI STRÁŽCI – A TEĎ UŽ MLUVÍM JEN O TROPECH – JSOU BÝVALÍ PYTLÁCI, JSOU TO PROFÍCI A O PŘÍRODĚ VĚDÍ VŠECHNO. ALE POKUD NEMAJÍ PŘÍJEM Z OCHRANY PŘÍRODY, MUSEJÍ ŽIVIT RODINU JINAK.

je třeba zachovat přírodu v té co nejpůvodnější, nejautentičtější podobě. To je ostatně původní motiv k ochraně přírody, když před stoletím přišla lidem na mysl. **Mělo by nám jít o to, aby neklesal počet ptačích druhů ani jednotlivců?**

Druhů u nás v Česku ale přibývá. **Díky nedávno vydané publikaci *Pražské ptactvo 1800–2020 (Ptáci – město – příběh hrdiny)* jsem s překvapením zjistila, jak hodně těch druhů přibývá. Její autor, ornitolog a příslušník protinacistického i protikomunistického odboje Veleoslav Wahl, v Praze zjistil 182 ptačích druhů, zatímco dnes, po více než osmdesáti letech, je druhů 248.**

V celém Česku byly pozorovány celkem 404 druhy, počítaje v to všechny historicky zjištěné, včetně nedávno zalétnuvšího a posléze uhynuvšího buňáčka Wilsonova nebo nějaké obskurní alky, která k nám zaletěla v devatenáctém století a pak už ji tu nikdy nikdo neviděl. Pravidelně tu hnízdí nějaké dvě stovky druhů, další dvě se zatoulávají nebo protahují. Kolega mi zrovna psal, že doložil hnízdění konipasa citrónového v Krušných horách, což je naprosta paráda – ale třeba tenhle „žlutásek“ zahníždil jedinkrát a dalších pět let ho tu nikdo nenajde. Nejpočetnějším českým druhem je mimochodem pěnkava obecná, máme asi čtyři milióny hnízdicích párů.

Vy sám jste v Česku pozoroval 310 ptačích druhů, ve světě pak skoro 4500 druhů. Většina lidí by ráda viděla ledňáčka, nejbarevnějšího tuzemského ptáka údajně přinášejícího štěstí.

Přijde mi až zázračné, že ho někdo ještě nepotkal! Kdykoli jdu k vodě, pokud tedy nepočítám velké stojaté vodní plochy typu jezera Most, kde jsem byl zrovna dnes, a nespatriím ledňáčka, považuju to za svátek a výjimečný okamžik, kdy si říkám, jestli jsem špatně nepsal nebo kosi, což je naprosta absurdita – podívejte se na výsledky lednové *Ptačí hodinky*, lidového sčítání ptáků na krmítkách. Jsou to naopak ty největší „šuntý“, tedy nejběžnější druhy. Spousta druhů ale žije skrytě, takže pokud neznáte jejich hlas, mylně je považujete za vzácné. Jakmile se hlas naučíte, třeba si na webu stáhnete jako MP3 vysoké, tenké ledňáčkově pískání, slyšíte ho všude. **Jakého jste viděl nejvzácnějšího ptáka?**

Před časem jsem viděl v Bolívii jeden opravdu mimořádný druh, archetyp nejvyšší mety pro ptáč-

kaře: zářivě žlutou tangaru s nádherným zpěvem, notorického skrývače, popsanou vědecky teprve předloni. Moc lidí na světě ji zatím nevidělo. Dalo nám fušku ji najít a dostat se k ní zapadlými kouty Bolívie byla slušná řehole. Největší špek je pro birdery druh, jaký ještě nikdy nikdo neviděl – jenže tohle se prakticky nikdy nestává. Nové druhy buď někdo odhalí pomocí molekulární biologie, nebo je vykutá v muzejních sbírkách, nebo je najde na tržišti, ne při prosekávání pralesem, jak to fungovalo v devatenáctém století. Na druhém místě nejvyšší ligy by pak byl už nalezený nový druh, jež dosud ale nebyl čas popsat. Takový jsme viděli před pár lety v severokolumbijském masívu Sierra Nevada de Santa Marta, v úžasném pohoří, co od Karibiku stoupá z nuly do 5700 metrů. V jednom takovém pohoří, plošně asi tisíckrát menším než Evropa, žije nějakých pětadvacet endemických druhů ptáků! To je světový rekord. Před deseti lety badatelé sepsali přehled všech chráněných území na zeměkouli: máme 173 000 národních parků, rezervací, ekvivalentů CHKO a podobně. Pak sestavili pořadí podle takzvané nenahraditelnosti – když tohle zničíme, přijdeme o nejvíc. Santa Marta se svou obrovskou diverzi-

V bolivijských Andách v ekologicky cenném bezlesí v 4700 m n. m. „Bolívii mám vůbec nejraději. Je to země skoro zapomenutá, ptáčkaři sem jezdí mnohem míň než do klasických oblíbených destinací pomyslné Velké pětky, což je Ekvádor, Kolumbie, Peru, Brazílie a Kostarika.“

Tomáš Grim momentálně pracuje na dvou knížkách; jedné o ptácích měst, druhé o invazních druzích. Invazním majnám obecným (na snímku z Kuvajtu) se věnuje i badatelsky.

tou, endemismem a ohrožeností vyšla jako číslo jedna na Zemi. Jedním z jejích druhů je endemická sova, druh výřečka, která v době, kdy jsme ji tam viděli a fotili, ještě ani neměla anglické jméno. Vědecy ji někdo popsal až dva roky poté. **Pozorujete i českou krajinu. Co vidíte, když se rozhlédnete?**

Na ptáky chodím od roku 1989, pětadvacet let, a můžu říct, že největší problémy se dějí nepozorovaně. Třeba intenzifikace zemědělství – člověk míru a typ hnojiva pouhým okem nevidí, zato si jistě všimne, že venku za poslední léta výrazně ubylo hmyzu, třeba motýlů. Problémem v celé řadě rovin je nenápadné zarůstání krajiny. Ty, co v televizi sledují apokalyptické zprávy a lamentování nad změnou klimatu, načez přidávají do on-line nákupního košíku „dobročinné“ vysazení stromku, aby měli dobrý pocit, že zachraňují planetu a přírodu, překvapí, že vysazený strom není řešením problému, ale přilévání oleje do ohně. Ten dobrý pocit je falešný – asi jako když vás obalamutí drogy. Problémem české biodiverzity je, že zatímco lesním druhům se daří dobře, druhy otevřeně krajiny konzistentně populačně klesají a někdy jsou ty propady dost dramatické. Pokud třeba sýčkovci, čejce, chocholoušovi a později i ko-

roptví nebo křepelce urychleně nepomůžeme, na našem území vyhynou. Nejškodlivější představa o přírodě globálně je, že les je ta jediná správná příroda. My jsme totiž, jak by řekli moji filozofičtější orientovaní kolegové, kulturou hyletickou, tedy historicky vázanou na lesy – z toho se odvíjejí všechny naše mýty, zvyky, pořekadla... Naopak eremiální kultury, jako třeba Izrael, jsou pouštní, tam je kontext ochrany přírody zcela odlišný. Před pár lety jsem četl zprávu, jak nějaká údajně „ochranářská“ česká nevládká „zalesnila neplodný úhor“ – místo pokuty a veřejného pranýřování za to tihle škůdci ještě dostali ochranářskou cenu! **Skutečně máme několik vzácných druhů, které hnízdí výhradně na rumištích, na haldách, na smetištích. Zedníček skalní se v Česku vyskytuje hlavně na vápencových skalách, bekasina otavní potřebuje rašeliníště a slatiny...**

Nejcennější biotopy jsou právě ty nezapomenutější – brownfieldy, výsypky, sešlapané úhory podél cest. Ty mají mnohem větší ochranářskou hodnotu než lesy, ty nudné, umělé a druhově ochuzené plantáže na dříví. Linduška úhorní, dost možná nejvzácnější pták České republiky, hnízdí u nás

prakticky výhradně v Podkrušnohoří, na výsypce lomu u Duchcova. Linduška je archetypální úhápečko, univerzální hnědý pták, takový šedáček nenápadný, ale druh ochranářsky zcela zásadní. **Pamatuju si své nadšení, když jsem před více než dekadou viděl svou první husici nilskou na Vltavě, neznámého ptáka, kterého jsem si musela googlovat. Teď je podobně jako nutrie uprchlé z chovů všude. Vy o invazních druzích píšete knihu. Co s nimi? Vymlátit je?**

V ideálním světě bych řekl, že ano, zlikvidovat je. Kdybych si v rámci ochrany přírody mohl přát jedinou věc, tak aby lusknutím prstů zmizely všechny invazní populace kdekoli na světě. Třeba u nás všechny bolševníky, netykavky, zlatobýly, nepůvodní raci a vosy kutilky a vůbec všechno nepůvodní. Na Novém Zélandu kéž by přestali existovat všichni kosi, drozdi, vrabci, pěvušky, pěnkavy, zvonci, stehlíci, skřivani, strnadi, sýčci... Už jen délka toho seznamu naznačuje obří rozměr průšvihů, do jakého se Nový Zéland dostal – nevlivem změny klimatu, ale vlivem brutálního kvanta nepůvodních druhů. Invazní druhy jsou větší problém než změna klimatu. Škodí tady a teď a mají velmi reálné ne-

gativní důsledky. Nemusíme se bavit o tom, co způsobí za padesát let, jako to děláme u klimatické změny – že za padesát let bude jeden stupeň tam nebo onam. **Nebagatelizujete změnu klimatu příliš?**

Klidně se zeptejte kolegů specialistů na ekologii čtvrtého. Třeba Petra Pokorného, Davida Storcha a dalších. Ironií osudu se o globálním oteplování bavíme ve čtvrtých horách, kdy za dva milióny let proběhlo třicet dob ledových a meziledových, nikdy nebylo klima ani podnebí takhle proměnlivé. Představa, že svět by se neměl měnit a byl by v pořádku, kdyby bylo

INVAZNÍ DRUHY JSOU VĚTŠÍ PROBLÉM NEŽ ZMĚNA KLIMATU. ŠKODÍ TADY A TEĎ A MAJÍ VELMI REÁLNÉ NEGATIVNÍ DŮSLEDKY.

klima zcela stabilní, je v tomto ohledu naprosto bizarní. Vynikající český biolog Vojtěch Novotný napsal esej na notu *Přežijí rok 2000?*; tak zněl název knihy dvou ruských přírodovědců z roku 1982, na které jsem vyrůstal. Vojta Novotný tím připomněl, že přežily všechny druhy v oné publikaci zmíněné. Ano, můžeme namítnout, že některé z nich jsou kriticky ohrožené nebo zanikly pár let po dané lhůtě, ale na Novotného pointě to nemění nic: naše strachy přestřelujeme, protože se bojíme změn a každou chápeme jako potenciální problém. Když se svět nemění, jedeme na autopilota a žijeme v domnění, že jsme v bezpečí. Pak v případě ochrany přírody – dovolte mi metaforu – na jednotce intenzivní péče hystericky ošetřujeme pacienta s rýmou a jiného s otevřenou ránou necháme klidně vykrváčet.

Jsou v Česku ptačí invazní druhy, co výslovně škodí?

Škodí všechny – už jen tím, že tu jsou a být nemají. Nezákladnější princip ochrany přírody je autenticita, původnost. Naštěstí jsme geograficky mimo epicentra invazních druhů v Evropě. Mezi ně patří britské ostrovy, kde je nepůvodní různá vodní drůbež, desítky druhů vrubozobých, od bernešky velké

právě po neblaze proslulou husici nilskou. Ta je u nás od předložské ho ledna na seznamu druhů vyžadujících regulaci – a díky legislativcům za to. Mimochodem, před pár lety jsme s kolegy lokalizovali západně od Pardubic třisetřelavé hejno husic – tolik k častým dotazům, zda těch „pár“ husic u nás je problém. Dalším epicentrem invazních druhů je Iberský poloostrov, tedy Španělsko a Portugalsko. Bojují tam s desítkami druhů nepůvodních pěvců, a především papoušků, což mi dosvědčí každý, kdo šel kdy v Malaze po ulici a není hluchý a slepý. Všude alexandři malí, původem ze starověkých tropů, k tomu papoušci mniší z Jižní Ameriky, kteří nehnízdí v dutinách, ale stavějí záplavy obřích hnízd, rachot, všechno pokadené... Není divu, že se je tamější městské správy snaží likvidovat. Jsem rád, že tam nebydlím, i když tam mám své oblíbená místa.

Pro nás může být nepochopitelné, že se v zahraničních městech bojuje proti těm krásným zeleným ptákům tak, jako se v Česku bojuje proti havranům a holubům.

Havran i holub jsou krásné paradoxy. Celosvětově se čím dál větší část lidské populace stěhuje do měst, kde nám pak chybí

příroda a jezdíme za ní takzvaně na venkov, ale jakmile ta příroda udělá vstřícný krok a přijde za námi, je to náhle problém. Chceme ji, ale ne tolik. Co vlastně čekáme? V padesátých letech stát vyplácel odměny za občany pobité vrabce domácí, protože to prý byli škůdci. Dnes lamentujeme, že vrabci vymírají. Kolik jich tedy má být, abychom byli spokojeni? Mimochodem, jakmile někdo zmíní, že je málo vrabců, dostane ode mě zlatou plaketu za největší nesmysl, jaký lze vyslovit k ochraně přírody. Vezmeme-li všech 11 000 ptačích druhů, co žijí na Zemi, a seřadíme je dle početnosti, tak žebříčku početnosti bude kralovat právě vrabec domácí. **Na vrabce mám pífkou, kálek mi do okapu a na jaře tam hnízdí. Zavěšování atrapy dravce zřejmě nepomůže, co?**

Ne. Tyhle atrapy nebo dravčí siluety jsou vůbec tragikomický jev, obvykle se totiž jedná o siluety všeho možného kromě dravců. Loni jsem v soutěži *Czech Nature Photo* vyhrál v kategorii Ptáci s docela bizarním snímkem nazvaným *Proč buňák?!*, když jsem v Olomouci vyfotil vedle takové odstrašující siluety kavku, jež úspěšně vyhnízдила v dutině přímo nad ní. Když v Olomouci na paneláku vidím si-

letu luňáka červeného, který se živí převážně mršinami ryb, říkám si, koho má z toho paneláku asi tak odplašit. Proč tam není ostříž nebo sokol, kteří by mohli postrašit drobné pěvce hnízdící na fasádách i strakapoude, kteří ty dutiny vyrábějí? Ani tak by to nefungovalo, jak ví každý z první hodiny etologie ze základní školy: na nepohyblivé atrapy ptáci nereagují, neboť proběhne habituace – prostě si zvyknou. Pokud se daný předmět nehýbe, zvyknou si prakticky okamžitě. Musíte jim v přístupu zabránit mechanicky nějakými hroty nebo sítěmi. Žádné siluety, žádné PET láhve, žádná cédecčka. **S odporem přemyslím nad Itálií a Malťany, kteří vraždí migrující pěvce. Chytají ptáky na lep, do sítí, do tenat; co si na těch drobečcích vezmou?**

Tyhle mediteránní tradice dnes už nejsou nutnost z hladu, ale jen rozežranost – středomořská „kultura“. Totéž co strnadi zahrnutí, které gurmánsky fanatičtí Francouzi ilegálně zavírají do klecí, oslepí je, vykrmí a pak utopí v koňaku. Zhltnou je opečené, v celku. Pořád povyšujeme kulturu nad přírodu a tohle je jeden z aspektů. Když ale chceme chránit les víc než úhor, jen tím ukazujeme, že jsme v jádru stejně zaostalí jako oni. ❧